

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента

Мартинчук Олени Валеріївни

на дисертацію Хайдарової Оксани Сергіївни

«Формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів
з інтелектуальними порушеннями»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Сучасний розвиток спеціальної педагогіки забезпечується проведенням наукових досліджень щодо пошуку і розроблення комплексних корекційно-компенсаторних технологій впливу на розвиток особистості дитини з особливими освітніми потребами. Тривалий час фокус наукових розвідок щодо дітей з порушеннями інтелектуального розвитку був зосереджений переважно на категорії дітей з легкими інтелектуальними порушеннями. Наразі активізувався інтерес науковців до пошуку шляхів, умов, засобів включення у соціальне середовище дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною та важкою ступеня, що пов'язано з розвитком гуманістичної парадигми освіти.

Проте парадоксальність ситуації полягає в тому, що, з однієї сторони, вітчизняна спеціальна педагогіка, яка декларує в якості основних постулати гуманістичної парадигми, накопичила значний досвід і арсенал засобів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ментальними порушеннями, а з іншої сторони – практики визнають недостатність та одновекторність форм, методів, навчально-методичного забезпечення навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з цією категорією дітей.

Сучасна наука має реагувати на виклики сьогодення, які вимагають пошуку педагогічних технологій розвитку особистості, що уможливають отримання як навчальних, так і розвивальних ефектів; і можуть бути успішно застосовані в навчальних закладах, які надають освітні послуги дітям з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня.

Відомо, що якість життя дитини з особливими освітніми потребами залежить від рівня її соціалізації. Одним з основних факторів, який визначає успішність життєдіяльності дитини в соціумі, є її уявлення про навколишній світ, в якому вона живе.

Отже, заявлена дисертанткою проблема є актуальною, оскільки існує потреба в ефективній педагогічній технології формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня, що може бути застосована в освітньому просторі спеціальної початкової школи і забезпечить підвищення якості корекційно-розвивальної роботи із цією категорією дітей та уможливить більш високий рівень їхньої соціалізації та сформованості ключових компетентностей.

З огляду на вказане, дисертаційне дослідження Оксани Сергіївни Хайдарової є актуальним для теорії спеціальної педагогіки та для практики спеціального навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Зокрема, автором уперше науково обґрунтовано модель і педагогічну технологію формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня; розроблено методику дослідження стану сформованості уявлень про навколишній світ та виявлено особливості сформованості уявлень про довкілля у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня.

Дане дисертаційне дослідження заслуговує на увагу фахівців спеціальної освіти, оскільки його практична значущість полягає в тому, що вони отримали ефективну педагогічну технологію – дієвий інструмент, який може використовувати кожний корекційний педагог у своїй практичній роботі і який цілком відповідає сучасним вимогам до організації освітнього процесу. Наукою встановлено, що навчання – це форма психічного розвитку людини, необхідний елемент її розвитку, і дисертантка, врахувавши основні положення теорії про провідну роль навчання в розвитку дитини, запропонувала для спеціальної освіти ефективний інструмент підвищення рівня сформованості уявлень про

навколишній світ, що є умовою успішної соціалізації дитини та формування у неї життєвих компетентностей.

Принагідно варто відзначити вдалий підхід до організації роботи з формування уявлень про довкілля у школярів спеціальної початкової школи, адже він певною мірою відповідає новим вимогам до освітнього процесу в рамках Нової української школи, оскільки пропонує інтегрований навчальний матеріал, що об'єднує природознавчий і суспільствознавчий складники і має багато можливостей для мовленнєвого, логіко-математичного розвитку дітей тощо. Тому запропоновані підходи до формування уявлень молодших школярів з помірною розумовою відсталістю можуть стати в нагоді і після реформування початкової школи, коли будуть запроваджені інші підходи до формування змісту освіти у рамках Нової української школи, які стосуються впровадження інтегрованого навчання (навчання, яке ґрунтується на комплексному підході, і розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни).

Серед чинників якісної початкової освіти в рамках Нової української школи науковці визначають такі, як впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання і технологічність методик. Результатом дисертаційного дослідження стала презентація саме такої методики з формування уявлень про навколишній світ у дітей з помірними інтелектуальними порушеннями: особистісно і компетентісно зорієнтованої, технологічної, інтегрованої.

Автором доведено, що впровадження педагогічної технології формування уявлень у молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку сприяє позитивним якісним змінам у розвитку їхньої особистості, формуванню ключових компетентностей, таких як: спілкування рідною мовою, соціальна та громадянська компетентність, екологічна грамотність і здорове життя, компетентність у природничих науках, математична компетентність тощо.

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентісного підходу. Компетентісні результати навчання учнів початкової школи визначено у державних документах. Таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на

вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату. Змістовий матеріал про навколишній світ є достатньо багатим для реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі спеціального закладу освіти і дисертантка вміло скористалась можливостями, які надає процес формування уявлень про довкілля в учнів початкової школи.

Структура дисертаційного дослідження є загальноприйнятою: вступ, три розділи, загальні висновки, список літератури, додатки. Слід відзначити чіткість і коректність формулювання методологічних складових дослідження, відображених у вступі.

Автором вдало визначено об'єкт і предмет дослідження, що дало змогу сконцентрувати увагу дослідниці на вдосконаленні процесу навчальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, зокрема, розробити, впровадити та експериментально перевірити ефективність педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Поглиблене вивчення теоретичних засад проблеми формування уявлень про довкілля у дітей з інтелектуальними порушеннями, врахування ступеня розробленості даного питання в сучасній науково-методичній літературі дозволило О.С. Хайдаровій чітко сформулювати мету дослідження, поставити та розв'язати чотири дослідницькі завдання. Ознайомлення з дисертацією О. С. Хайдарової дає підстави для висновку, що поставлені завдання виконано, а мету досягнуто. Цей висновок повною мірою підкріплюється отриманими дисертанткою новими науковими результатами.

Зокрема, у першому розділі «Формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня як психолого-педагогічна проблема» на підставі логіко-аналітичного вивчення стану дослідження проблеми в сучасній науково-методичній літературі дисертантка доводить необхідність розроблення та впровадження заходів щодо

формування уявлень про довкілля у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня.

У другому розділі «Експериментальне дослідження стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку» автором обґрунтовано вибір емпіричних і статистичних методів дослідження, охарактеризовано особливості організації та наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

Зокрема, виокремлено низку психолого-педагогічних умов, які сприяють формуванню уявлень про навколишній світ в учнів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня; конкретизовано певні суттєві недоліки практики спеціальних закладів освіти, усунення яких сприятиме покращенню якості спеціальної освіти; виявлено особливості уявлень про довкілля та визначено рівні сформованості уявлень у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня; розроблено діагностичний комплекс, спрямований на вивчення стану сформованості уявлень про довкілля в учнів спеціальної початкової школи; проведено оцінювання стану сформованості цих уявлень у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку легкого і помірного ступеня, здійснено порівняльний аналіз стану сформованості уявлень в учнів з легкими і помірними інтелектуальними порушеннями, а також в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня підготовчих/1 та 3/4 класів; представлено якісну та кількісну оцінку результатів сформованості уявлень про довкілля, зокрема про явища неживої і живої природи (рослинний і тваринний світ).

Зібраний матеріал достатньо ґрунтовно інтерпретується, має практичну значущість для підвищення рівня знань та розуміння корекційними педагогами особливостей уявлень цієї категорії дітей про довкілля, а отримані дані враховано автором під час організації експериментального навчання дітей.

У третьому розділі «Педагогічна технологія формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального

розвитку помірного ступеня» представлено авторську педагогічну технологію формування уявлень про навколишній світ в учнів цієї нозології; визначено її теоретико-методичні засади, які відображають модель формування уявлень про довкілля у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня в освітньому процесі спеціального закладу освіти. Ефективність проведеного дослідження підтверджується результатами формувального етапу педагогічного експерименту, що був проведений дисертанткою з дотриманням вимог щодо створення репрезентативної вибірки дослідження у сукупності експериментальної і контрольної груп, використання методів математичної статистики.

Кількісні показники, отримані О.С. Хайдаровою, свідчать про підвищення рівня сформованості уявлень про навколишній світ (з низького до середнього та достатнього) молодших школярів у процесі навчання, що довело дієвість експериментальної технології, ефективність і доцільність її застосування в освітньому процесі спеціального закладу освіти, який надає освітні послуги дітям з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Дуже позитивним є той факт, що авторка дослідження робить акцент на збереженні сил дитини у процесі навчання і значну увагу у процесі формувального експерименту приділяє полімодальному сприйманню матеріалу завдань, адже відомо, що корекційно-компенсаторні технології ґрунтуються на значущості розвитку слухового, зорового і тактильного сприймання, а різні види сенсорного сприймання задіюють і активізують потенціали особистісного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Заслуговує на особливу увагу практична реалізація результатів дослідження, що знайшло своє висвітлення у корекційно-розвивальній програмі «Розвиток мовлення дітей з помірною розумовою відсталістю в процесі ознайомлення з природою» для підготовчого, 1-4 класів та в авторській методиці формування уявлень про навколишній світ (в 55 картках).

Достовірність результатів, отриманих дисертанткою в процесі дослідження забезпечено аргументованою постановкою завдань, теоретичним обґрунтуванням

вихідних положень дослідження, вибором методів дослідження, адекватних його меті, завданням, контингенту учасників педагогічного експерименту, умовам його проведення, репрезентативністю вибірки, кваліфікованим використанням методів статистичної обробки емпіричних даних констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту.

Зміст матеріалів, наведених в авторефераті, співпадає зі змістом дисертації, а роботи, опубліковані за темою дисертаційного дослідження, повністю висвітлюють отримані його автором результати.

Отже, результати проведеного дослідження уточнюють, доповнюють і конкретизують важливі теоретичні положення та практичні аспекти, що стосуються проведення навчальної та корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня в умовах спеціальних закладів освіти. Дисертаційне дослідження вирізняється належним науково-теоретичним рівнем, логікою дослідження, чіткою його організацією, надійними і вірогідними результатами.

Разом із позитивною оцінкою дисертаційного дослідження Хайдарової Оксани Сергіївни, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження й побажання:

1. У першому розділі дисертантка, аналізуючи наукові дослідження про навчально-пізнавальну діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями, практично залишається у полі традиційної знаннєвої парадигми і не апелює (шукає підтримки) до сучасних зарубіжних і вітчизняних наукових розвідок про організацію навчально-пізнавальної діяльності дітей у контексті нового змісту освіти, заснованого на формуванні компетентностей, потрібних для успішної соціалізації та самореалізації в суспільстві, визначених «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти упродовж життя» та презентованих у Концепції Нової української школи. Зокрема: представлені у дослідженні наукові розвідки цілком узгоджуються з формуванням у дітей з інтелектуальними порушеннями компетентності у природничих науках і технологіях, соціальної та громадської

компетентності, спілкування рідною мовою, екологічної грамотності і здорового способу життя.

2. При аналізі результатів констатувального експерименту дисертантка обраховує ступінь складності Р кожного питання і завдання і зазначає, що вона це здійснює з метою більш об'єктивної оцінки (с. 61). Проте, напевно, не це є основною метою цих обрахунків, а те, як використати ці результати дослідження при розробленні експериментальної програми формування уявлень про навколишній світ в учнів. Автором у дисертаційному дослідженні не зазначено чи вплинув ступінь складності Р кожного питання і завдання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку на формування змісту корекційно-розвивальної програми та формувального експерименту.

3. Дисертантка у своєму дослідженні торкнулась певних нових вимог до організації освітнього процесу у рамках Нової української школи (інтегроване навчання, компетентнісний підхід, залучення до спільної діяльності, організація освітнього середовища), проте в тексті дисертаційного дослідження це не знайшло висвітлення.

Проте, відомо, що наука має передбачати можливі зміни, зокрема і реформування спеціальної школи у рамках Нової української школи. Тому в якості побажання пропонуємо дисертантці при укладанні методичних рекомендацій для корекційних педагогів спеціальних закладів освіти врахувати нові вимоги до організації освітнього процесу, презентовані у Концепції Нової української школи, та показати більш чіткий зв'язок між школою для життя та формуванням уявлень про довкілля у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня.

У тексті дисертаційного дослідження наявні лексичні та стилістичні помилки.

У списку використаних джерел не представлено зарубіжні наукові публікації останніх років.

В цілому висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Виконане О.С. Хайдаровою дисертаційне дослідження підтверджує наукову зрілість і фахову компетентність дисертантки, а отримані нею наукові результати мають теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної спеціальної педагогіки, зокрема олігофренопедагогіки, та практики надання корекційно-компенсаторної підтримки дітям з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня в умовах спеціальної освіти.

Це дає підстави для висновку: представлене дисертаційне дослідження «Формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями» теоретично та методично обґрунтоване, має наукову новизну й практичну значущість, є самостійним дослідженням, що повною мірою відповідає вимогам нормативних документів до кандидатських дисертацій, а його автор – Хайдарова Оксана Сергіївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри спеціальної психології

корекційної та інклюзивної освіти

Інституту людини

Київського університету імені Бориса Грінченка

О.В. Мартинчук

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС

Мартинчук О.В.

Хайдарова О.С.